

TÜRKİYE: İNSAN HAKLARINDAKİ KÖTÜYE GİDİŞ GİDEREK DERİNLEŞİYOR

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ'NÜN BM EVRENSEL PERİYODİK İNCELEME (EPI), EPI ÇALIŞMA GRUBU'NUN OCAK 2020 TARİHİNDE YAPILACAK OLAN 35. OTURUMU İÇİN SUNDUĞU GÖRÜŞ NOTU

AMNESTY
INTERNATIONAL

Uluslararası Af Örgütü, 7 milyondan fazla insanın herkesin insan haklarından yararlandığı bir dünya için mücadele ettiği küresel bir harekettir.

Vizyonumuz, her insanın, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında yer verilen tüm insan haklarından yararlanabilmesini sağlamaktır.

Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsız olup, gelirlerini büyük ölçüde üyelik aidatlarından ve bağışlarından sağlamaktadır

© Uluslararası Af Örgütü 2019
Aksi ifade edilmediği müddetçe, bu belgedeki içerik Creative Commons (atf, ticari olmayan, türetilmemiş, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>
İzinler konusunda daha fazla bilgi için lütfen internet sayfamızı ziyaret edin: www.amnesty.org
Uluslararası Af Örgütü dışındaki bir telif hakkı sahibine atfedilen içerikler Creative Commons lisansına tabi değildir.
İlk kez 2016 yılında yayımlanmıştır
Amnesty International Ltd
Peter Benenson House, 1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Endeks: EUR 44/0834/2019
Ağustos 2019
Orijinal Dili: İngilizce

amnesty.org

AMNESTY
INTERNATIONAL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
BİR ÖNCEKİ İNCELEMEDE YER VERİLEN KONULARA İLİŞKİN UYGULAMALAR	4
YARGI BAĞIMSIZLIĞI	4
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ	5
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ULUSLARARASI KURUMLAR	5
İNSAN HAKLARINDAKİ MEVCUT DURUM	6
YARGI BAĞIMSIZLIĞI, KEYFİ ALIKOYMALAR VE KOVUŞTURMALARIN KÖTÜYE KULLANILMASI	6
KAMU GÖREVİNDEN DOĞRUDAN İHRAÇLAR VE ETKİLİ BİR HUKUK YOLUNUN BULUNMAYIŞI	8
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ	9
İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE İDDIALARI	11
İNCELEMeye KOnU OLAN DEVLETE TAVSİYELER	13
EK	15

BİZE ULAŞIN

info@amnesty.org

+44 (0)20 7413 5500

BİZE KATILIN

www.facebook.com/AmnestyGlobal

@AmnestyOnline

GİRİŞ

Bu görüş notu, Ocak 2020 tarihinde Türkiye için gerçekleştirilecek olan Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) için hazırlanmıştır. Uluslararası Af Örgütü, bu belgede, bir önceki Evrensel Periyodik İnceleme’de, aralarında yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma hürriyeti ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasıyla ilgili tavsiyelerin de bulunduğu Türkiye’ye yapılan tavsiyelerin uygulanmasını değerlendirmektedir.

Uluslararası Af Örgütü, bu belgede aynı zamanda insan haklarındaki mevcut durum ile ilgili olarak, yargı bağımsızlığı, keyfi alıkoymalar ve kötüye kullanılan kovuşturmalar, olağanüstü hal dönemi esnasında kanun hükmünde kararname marifetiyle kamu sektöründe gerçekleştirilen doğrudan ihraçlar ve ihraç edilen kamu sektörü çalışanları için etkili bir hukuk yolunun bulunmaması, ifade özgürlüğü ile toplanma ve örgütlenme hürriyeti ve işkence ve kötü muamele iddialarıyla ilgili endişelerini de dile getirmektedir.

BİR ÖNCEKİ İNCELEMEDE YER VERİLEN KONULARA İLİŞKİN UYGULAMALAR

Türkiye, nihayet 18 Temmuz 2018 tarihinde son eren ve iki yıl süren olağanüstü hal döneminde insan hakları durumunun hızla kötüleşmesiyle, bir önceki Evrensel Periyodik İnceleme’de kabul ettiği tavsiyelerin büyük bir bölümünün yerine getirmede herhangi bir ilerleme kaydetmedi.¹

Yetkililer, olağanüstü hal dönemi boyunca ve bu dönem sonrasında, barışçıl muhalefet üzerinde baskı kurmaya ve uzun ve cezalandırma amaçlı tutuklamalar, kötüye kullanılan kovuşturmalar, barışçıl gösterilere getirilen genel nitelikli yasaklamalar, kamu sektörü çalışanlarının keyfi bir biçimde ihraç edilmeleri ve sivil toplum örgütleri ile medya kuruluşlarının kapatılması yoluyla korku iklimini sürdürmeye devam etti.

YARGI BAĞIMSIZLIĞI

Türkiye, yargı bağımsızlığıyla ilgili olarak, aralarında hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması ve güçlendirilmesi ile bağımsız bir yargının teşvik edilmesi için kapsamlı bir mevzuat reformunun gerçekleştirilmesinin de yer aldığı beş tavsiyeyi kabul etmişti.² Türkiye, ayrıca, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığıyla ilgili yedi tavsiyenin de hâlihazırda uygulanmış olduğunu da uygulama süreçlerinin devam ettiğini not etmişti.³ Ancak, son yıllarda yürütmenin yargı üzerindeki kontrolü genişledi ve özellikle de terörle ilgili vakalar ile diğer siyasi nitelikli vakalarda, adalet sisteminin anlamlı sayılabilecek bir bağımsızlığı ve tarafsızlığı söz konusu olmadı.

¹ Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu’nun Türkiye Raporu, A/HRC/29/15, 13 Nisan 2015 ve A/HRC/29/15/Add.1. sayılı Eki.

² A/HRC/29/15 ve A/HRC/29/15/Add.1, 148.36 (İtalya), 148.104 (Şili), 148.105 (Slovakya), 148.106 (Amerika Birleşik Devletleri), ve 148.107 (Singapur) tarafından yapılan tavsiyeler.

³ A/HRC/29/15 ve A/HRC/29/15/Add.1, 149.22 (Lüksemburg), 149.23 (Danimarka), 149.24 (İsviçre), 149.25 (Namibya), 149.26 (Uruguay), 149.28 (Avustralya), ve 149.29 (Avusturya) tarafından yapılan tavsiyeler.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ

Türkiye, özellikle de basın özgürlüğü dâhil olmak üzere ifade özgürlüğünün ve toplanma hürriyetinin tam anlamıyla kullanılmasını güvence altına alacak ve Türk Ceza Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu'nun uluslararası yükümlülüklerle uyumlu olmasını sağlayacak tedbirleri almanın da aralarında bulunduğu 12 tavsiyeyi kabul etmişti.⁴ Ancak, ülkedeki çok sayıda gazeteci ve basın çalışanı günlerini cezaevlerinde tüketmeye devam ediyor ve açılan birçok soruşturma ve kovuşturmada barışçıl nitelikteki gazetecilik faaliyetleri “terörle ilgili suç” olarak gösteriliyor.⁵

Türkiye ayrıca, uluslararası insan hakları yükümlülüklerine tam anlamıyla riayet etme amacıyla, ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili “mevzuatını gözden geçirme ve uygulamaya” yönelik bir tavsiyeyi de kabul etmiş⁶ ve aralarında, göstericilerin kötü muameleye karşı korunmaları ve kolluk görevlilerince gerçekleştirildiği iddia edilen kötü muamele uygulamalarının ivedilikle, derinlemesine ve bağımsız olarak soruşturulmasının da yer aldığı altı tavsiyenin de hâlihazırda uygulanmış olduğunu ya da uygulama süreçlerinin devam ettiğini not etmişti.⁷ Ancak ilgili makamlar, olağanüstü halin kaldırılmasından sonraki dönem de dâhil olmak üzere barışçıl toplanma hürriyetini keyfi olarak kısıtlamaya devam etti.

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ULUSLARARASI KURUMLAR

Türkiye “tüm Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararlarının uygun bir zaman dilimi içerisinde tam olarak uygulanmasının güvence altına alınmasına” yönelik tavsiyenin hâlihazırda uygulandığını da not etmişti⁸; ancak ilgili makamlar, Mehmet Altan⁹ ve Selahattin Demirtaş¹⁰ davalarında olduğu gibi Mahkeme'nin bazı kararlarını görmezden geldi.

Akademisyen ve yazar olan Mehmet Altan, Eylül 2016 tarihinden beri cezaevindeydi ve Altan, serbest bırakılmasına yönelik Ocak 2018 tarihli Anayasa Mahkemesi ve Mart 2018 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına rağmen ancak Haziran 2018'de tahliye edildi.

AİHM, Kasım 2018 tarihinde ise, Kasım 2016'dan beri tutuklu olan Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) eski eş başkanı Selahattin Demirtaş'ın serbest bırakılması gerektiğine hükmetti. Mahkeme, Demirtaş'ın tutukluluğunun “çoğulculuğu baltalamayı ve hür siyasi tartışmayı sınırlamayı” amaçladığını ifade ederek, Demirtaş'ın en kısa sürede serbest bırakılması gerektiğine hükmetti. Ancak, Ankara 19. Ağır Ceza Mahkemesi, 13 Aralık 2018'de Demirtaş'ın tutukluluğunun devamına karar verdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kamuoyu önünde “[bu karar] bizi bağlamaz. Biz karşı hamlemizi yapar, işi bitiririz”¹¹ şeklinde bir beyanda bulunmasının ardından ise, İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesi, 4 Aralık 2018'de Demirtaş'ın, İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından bir başka dava dosyasından ötürü hakkında vermiş olduğu mahkûmiyet kararına karşı yaptığı itirazı ret ederek, Demirtaş'a verilen 4 yıl 8 aylık hapis cezasını onadı. Mahkeme, Demirtaş'ın 2013 yılındaki Newroz (Kürtlerin Yeni Yılı) kutlamalarında yaptığı bir konuşmada silahlı terör örgütünün propagandasını yaptığına hükmetti. Bu dava, AİHM'in Türkiye'deki keyfi tutuklamalar ve yargılamalara karşı bir hukuk yolu sunup sunmadığı hususunda bir test davası olma niteliğini taşıyor.

⁴ A/HRC/29/15 ve A/HRC/29/15/Add.1, 148.14 (Litvanya), 148.115 (Lübnan), 148.116 (Lüksemburg), 148.117 (Amerika Birleşik Devletleri), 148.118 (Avusturya), 148.119 (Fransa), 148.120 (İsviçre), 148.121 (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı), 148.122 (İsveç), 148.123 (Kosta Rika), 148.124 (Botsvana), ve 148.127 (Angola) tarafından yapılan tavsiyeler.

⁵ Uluslararası Af Örgütü, Gazetecilik Suç Değildir: Türkiye'de Medya Üzerindeki Baskılar, Endeks: EUR 44/6055/2017, Mayıs 2017, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4460552017ENGLISH.PDF>.

⁶ A/HRC/29/15, 148.125 (Finlandiya) tarafından yapılan tavsiye.

⁷ A/HRC/29/15 ve A/HRC/29/15/Add.1, 149.35 (Avusturya), 149.36 (Almanya), 149.38 (Norveç), 149.39 (Çek Cumhuriyeti), 149.41 (Fransa), ve 149.42 (Avustralya) tarafından yapılan tavsiyeler.

⁸ A/HRC/29/15, 149.3 (Almanya) tarafından verilen tavsiye.

⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Mehmet Hasan Altan Türkiye* (Başvuru No. 13237/17), 20 Mart 2018.

¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Selahattin Demirtaş Türkiye* (No. 2) (Başvuru No. 14305/17), 20 Kasım 2018.

¹¹ BBC Türkçe, “AİHM'den Selahattin Demirtaş kararı: Serbest bırakılmalı”, 21 Kasım 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46272903>.

İNSAN HAKLARINDAKİ MEVCUT DURUM

YARGI BAĞIMSIZLIĞI, KEYFİ ALIKOYMALAR VE KOVUŞTURMALARIN KÖTÜYE KULLANILMASI

Adalet sisteminin, özellikle de “terörle” ilgili vakalar ile- ki bu terim aynı zamanda barışçıl nitelikli muhalefet hakkında yasal takibat başlatılması için kullanılıyor- diğer siyasi nitelikli vakalarda bağımsız ve tarafsızlığı bulunmuyor. Son yıllarda yürütmenin yargı üzerindeki kontrolü genişledi ve bu yıllar, hâkim ve savcılarının kovuşturulmalarına, yaygın bir biçimde tutuklanmalarına, görevlerinden ihraç edilmelerine ve keyfi olarak görev yerlerinin değiştirilmelerine ve avukatların da taciz edici bir şekilde soruşturma ve kovuşturulmaya uğramalarına sahne oldu.¹² Yaşanan bu gelişmeler, bir suçun işlendiğine dair herhangi bir inandırıcı kanıt olmaksızın tutuklu olarak yargılanan kişilerin sayısındaki çokluğunun da ortaya koyduğu üzere, yargı sisteminin bağımsızlığını ve bütünlüğünün ciddi bir biçimde zayıflatıyor.

Olağanüstü hal dönemi boyunca 4000’den fazla hakim ve savcı, “terör” örgütleriyle bağlantılı oldukları iddiasıyla Hakim ve Savcılar Kurulu tarafından olağanüstü usullerle ihraç edildi. Temmuz 2018 tarihinde kabul edilen ve olağanüstü hali kaldırılmasından sonra da “terör” örgütlerine karşı etkili bir şekilde mücadele edilmesini sağlama amacıyla çıkarıldığı ifade edilen 7145 sayılı Kanun ise, kamu çalışanlarının aynı muğlak gerekçelerle ihraç edilmelerine üç yıl daha bir süreyle imkân tanıdı. Bu durum, hâkim ve savcılarının keyfi ihraçlara maruz kalma riskinin devam ettiğini gösteriyor.

2018 yılı sonu itibarıyla, tutuklu olarak yargılanan kişi sayısı 57.000’di. Bu rakam, toplam cezaevi nüfusunun %20’sinden fazlasına tekabül ediyor.¹³ 2016 tarihindeki darbe girişiminin ardından, bu girişimden sorumlu olanların ortaya çıkarılması ve adalet önüne çıkarılması şeklindeki meşru amacı büyük ölçüde aşan baskı döneminde, aralarında gazetecilerin, siyasi aktivistlerin, avukatların, insan hakları savunucularının ve diğer kimselerin bulunduğu toplam 44.690 kişi “terörle”¹⁴ ilgili suçlardan ötürü cezaevindeydi.

Türkiye’deki Terörle Mücadele Kanunu’nda, “terör” tanımı aşırı derecede geniş ve muğlak. Bu tanım, aynı zamanda, uluslararası insan hakları hukukunun gerektirdiği hukuki kesinlik seviyesini de karşılamıyor. Terörle Mücadele Kanunu, “terörizm” kavramını, esasen terörizmin kullandığı taktiklerden ziyade, siyasi emellerinden yola çıkarak tanımlıyor.¹⁵ Terör örgütüne üye olmayı suç olarak düzenleyen Türk Ceza Kanunu’nun 220/6 ile 220/7 maddeleri gibi hükümler ise devletin

¹² Örneğin bkz, Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Tahliye edilen avukatlar için bir gün sonra verilen yeniden tutuklamaya yönelik karar, davanın siyasi olduğu iddialarını güçlendiriyor*, 27 Eylül 2018, ve Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Avukatların mahkûm edilmesi hukuki temsiliyete ve adil yargılanmaya ağır bir darbe*, 20 Mart 2019.

¹³ Rakamlar, 13 Aralık 2018 tarihindeki Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 2019 yılı bütçesiyle ilgili yapılan görüşmede, AKP’yi temsil eden milletvekili İbrahim Yurdunu Seven tarafından verilmiştir. Genel kurul tutanağının 55. sayfası için, bkz:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23206&P5=H&page1=55&page2=55&web_user_id=17267610.

¹⁴ Bu rakam, 13 Aralık 2018 tarihindeki Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda Adalet Bakanlığı Abdulhamit Gül tarafından verilmiştir. Genel kurul tutanağının 143. Sayfası için, bkz:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23206&P5=H&page1=143&page2=143&web_user_id=17267610

¹⁵ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Madde 1: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”

kişileri, bu kişilerin örgüt mensubu olduğu mahkemede kanıtlanmasa bile “terör” örgütü mensubuymuşçasına cezalandırmalarına imkân vererek kötüye kullanıma kapı açıyor.¹⁶

Benzer bir biçimde, Terörle Mücadele Kanunu’nun ikinci maddesinde de, kişilerin “terör örgütü adına suç işlediklerine” karar verilmesi halinde, bu kişiler terör örgütüne üye olmasalar bile terör örgütü mensubu suçlusu sayılacakları ifade ediliyor.¹⁷

İşaret edilen bu “terörle mücadele” hükümleri çoğu zaman, yetkililerin “terörist” olarak nitelendirdiği gruplarca paylaşılabilen siyasi görüşleri savunanlara karşı olarak- ve bu kişiler, şiddeti, nefreti veya ayrımcılığı savunmuyor olmalarına ve haklarında doğrudan şiddet içeren fiillerle ilgili olarak kovuşturulmamalarına rağmen- kullanılıyor.

7145 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesi ile “terörle” ilgili suç şüphelilerinin gözaltı süresini uzatarak, bu kişilerin kendilerine herhangi bir suç isnadında bulunulmaksızın 12 güne kadar gözaltında tutulmalarına olanak sağlanmış durumda.¹⁸

Bir suç işlendiğine dair herhangi bir kanıt olmaksızın muhalefeti susturmayı amaçlayan kovuşturmalar, çoğu zaman terörle mücadele hükümleri uyarınca başlatılıyor. ¹⁹ Bu kovuşturmalar arasında, 2013 yılındaki Gezi Parkı protestolarını “yönettikleri” iddiasıyla “hükümeti ortadan kaldırmaya veya görevini engellemeye teşebbüs” etmekle suçlanan sivil toplum lideri Osman Kavala ve diğer 15 sivil toplum insanına karşı açılan dava da yer alıyor ve yargılananlar, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılma riskiyle karşı karşıya bulunuyorlar. ²⁰ Bu raporun kaleme alındığı tarihte Osman Kavala 21 aydır tutukluydu. Bir diğer sanık olan Yiğit Aksakoğlu ise cezaevinde geçirdiği 7 ayın ardından nihayet Haziran 2019’da görülen ilk duruşmasında serbest bırakıldı.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi’nin Onursal Başkanı Taner Kılıç ve Eski Direktörü İdil Eser de diğer dokuz insan hakları savunucusuyla birlikte, 15 yıla kadar hapis cezasına çarptırabilecekleri “terör örgütüne üye olma” şeklindeki mesnetsiz iddialarla yargılanıyor. ²¹ Taner Kılıç, 14 ay tutuklu kalmasının ardından 15 Ağustos 2018’de serbest bırakıldı. Aradan geçen sekiz ayı duruşmada, iddia makamının, yargılananlara karşı yöneltilen suçlamalarla ilgili olarak herhangi bir inandırıcı delil sunamamış olmasına rağmen bu 11 insan hakları savunucularının tamamı hakkındaki dava ve adli kontrol tedbirleri sürüyor.

2016 yılında, Türkiye’nin güneydoğusundaki sonu gelmeyen sokağa çıkma yasakları ve askeri operasyonları eleştiren bir barış bildirisini imzalayan akademisyenler hakkındaki yargılamalar da devam ediyor. Bu kişilerden en az 706’sı hakkında “terör örgütü propagandası yapma” suçuyla dava açıldı ve aralarından bazıları da hüküm giyerek üç yıla kadar hapis cezasına çarptırıldı. 3 Mart 2019’da bölge istinaf mahkemesi, bildirin imzacılarından biri olan Prof. Dr. Zübeyde Füsün Üstel hakkında verilen 1 yıl 3 aylık hapis cezasını onadı. ²² Prof. Dr. Üstel, 22 Temmuz’da mahkemenin, yapılan itiraz ele alınırken infazın durdurulması yönünde verdiği bir kararın ardından tahliye edildi. 26 Temmuz 2019’da da Anayasa

¹⁶ Türk Ceza Kanunu’nun 220/6 maddesi “[terör] örgütü adına suç işleyenlerin” cezalandırılmalarını öngörürken, 220/7 maddesi de “[terör] örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmeyi” suç olarak düzenliyor.

¹⁷ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 2’inci maddesi “Birinci maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişiyi” terör suçlusu olarak tanımlıyor. Anılan maddenin ikinci fıkrasında ise “terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu sayılır” şeklinde bir düzenleme yer alıyor.

¹⁸ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda, 31 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl boyunca geçerli olacak Geçici Madde 19’un eklemek suretiyle değişiklik yapan 7145 sayılı Kanun’un 13’üncü maddesi.

¹⁹ Terörle mücadele ile ilgili mevzuatta, taciz edici kovuşturmaları mümkün kılan ve özellikle de ifade özgürlüğüne engel teşkil eden en sorunlu hükümlerin analizi için, bkz: Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye, İfade Özgürlüğünün Tam Zamanı*, 27 Mart 2013 (Endeks: EUR 44/001/2013): <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/001/2013/en/>

²⁰ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Suç işlendiğine dair hiçbir delil sunulmayan Gezi Parkı davası düşürülmelidir*, 21 Haziran 2019.

²¹ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: 11 insan hakları savunucusunu yargılanması*, 20 Ekim 2017.

²² Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Barış bildirisini imzaladığı için bir akademisyenin cezaevine gönderilecek olması ifade özgürlüğü hakkının açık bir ihlalidir*, 30 Nisan 2019.

Mahkemesi, aralarında Zübeyde Füsün Üstel'in de bulunduğu akademisyenlerin bildiriye imzalamalarından ötürü mahkûm edilmelerinin, Anayasa'nın 26'ncı maddesiyle güvence altına alınan ifade özgürlüklerini ihlal ettiğine hükmetti.²³

KAMU GÖREVİNDEN DOĞRUDAN İHRAÇLAR VE ETKİLİ BİR HUKUK YOLUNUN BULUNMAYIŞI

2016 yılındaki darbe girişiminin ardından 129,411 kamu sektörü çalışanı²⁴ olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleri marifetiyle işinden ihraç edildiler ve bu kişilerden neredeyse 120,000'i işlerine geri dönemedi.²⁵ Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin eklerindeki listelerde isimlerine yer verilen bu kişiler, herhangi bir bireysel gerekçe olmaksızın, kamuoyu önünde "terör" örgütleriyle irtibatlı kişiler olarak damgalandılar. Yine ihraç edilen bu kişilerin kamu sektöründe çalışmaları yasaklandı ve pasaportları iptal edildiği için ülkeden çıkış yapamadılar. Bu kişilerden birçoğu yoksulluk ve muazzam ölçekte bir sosyal damgalanmayla karşı karşıya buluyor ve bazılarının da meslekleriyle ilişkileri tamamen kesilmiş durumda.²⁶

Bu ihraç kararlarından yalnızca 3733'ü, daha sonra çıkarılan kanun hükmünde kararnameler yoluyla geri alındı. İhraç edilen diğer kişiler ise toplu olarak gerçekleştirilen ihraçlara karşı itirazların incelenmesine yönelik bir yapının bulunmayışı hususunda yöneltilen iç ve dış baskılara bir yanıt olarak Ocak 2017 tarihinde ihdas edilen bir Komisyon'a başvurmak durumunda kaldılar. Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu, kurulmasının ardından geçen iki buçuk yıllık süre zarfında, kendisine yapılan 126.200 başvurudan 77.900'ünü ele aldı ve bunlardan yalnızca 6000'ini hakkında lehte karar verirken, geriye kalan 71.900 başvuruyu ise reddetti.²⁷

Uluslararası Af Örgütü'nün, Komisyon'un yapısı ve çalışmaları hakkında gerçekleştirdiği bir araştırma, Komisyon'un etkili bir hukuk yolu sağlama amacıyla ihdas edilmediğini ortaya koydu.²⁸ Kurumsal bağımsızlığın olmaması, uzun inceleme süreleri, kişilere haklarındaki iddialara karşı, bu iddiaları çürütebilecekleri gerekli güvencelerin sağlanmamış olması ve ihraçları onayan kararlarda atıfta bulunulan delillerin zayıflığı gibi unsurlar Komisyon'u ciddi ölçüde zayıflattı.

Olağanüstü hal uygulamasının sona erdiği Temmuz 2018 tarihinden sonra çıkarılan 7145 sayılı Kanun'un 26'ncı maddesi, hükümete "üç yıl süreyle terör örgütlerine ya da milli güvenliğe karşı bir tehdit oluşturan gruplarla" irtibatları olduğu değerlendirilen hakimler ve diğer kamu sektörü çalışanlarını doğrudan ihraç etme uygulamasını sürdürme yetkisi verdi.²⁹ Aralık 2018'de kabul edilen bir diğer yasal düzenleme ise, "terör örgütleriyle" irtibatlı olup olmadığı yönünde yargısaldan ziyade idari bir niteliği sahip olan güvenlik soruşturmasından geçemeyen yeni mezun doktorların göreve başlamalarını askıya alma imkânı getirdi. Tüm bu düzenlemeler, kamu sektörü çalışanlarını keyfi olarak ihraç edilme riski altında bırakmaya devam ediyor.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Genel Kurul, Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu (No. 2018/17635), 26 Temmuz 2019: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17635>.

²⁴ İhraç edilen kişiler arasında polis memurları, askeri personel, öğretmenler, akademisyenler, sağlık çalışanları ve basın çalışanları yer alıyor.

²⁵ 3733 çalışan, daha sonra çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle olağanüstü hal dönemi devam ederken görevlerine iade edildi. Kamu hizmetinden men edilen yaklaşık kişi sayısı, 28 Haziran 2019 tarihi itibarıyla Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu tarafından verilen toplam olumlu karar sayısının (6000), geriye kalan 125.678 rakamından çıkarılması yoluyla hesaplanmıştır. Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu'nun resmi internet sitesi için, bkz: <https://soe.tccb.gov.tr/>

²⁶ Kişilerin kamu sektöründeki tüm işlerden veya mesleklerinde tümüyle ve daimî olarak men edilmeleri çalışma hakkını ihlal ederek uzun vadede bu kişilerin yeterli düzeyde yaşam standardında sahip olma haklarını da tehdit ediyor. Pasaportların rutin bir şekilde iptal edilmesi de seyahat hürriyetini ihlal ederken, etkili bir itiraz yolunun olmayışı da adil yargılanma ile etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkını ihlal ediyor. Uluslararası Af Örgütü, *Gelecek Karanlık: Türkiye'de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar*, 22 Mayıs 2017. Ayrıca bkz: Türkiye'den üç akademisyenin- Alphan Telek, Edgar Şar ve Zeynep Kıvılcım- pasaportlarının iptal edilmesiyle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen davada, üçüncü taraf müdahilleri Türkiye Dava Destek Projesi, Uluslararası Af Örgütü, Article 19 ve Uluslararası PEN tarafından 5 Mart 2019 tarihinde sunulan mütalaa: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2019/03/ECHR_532019-TELEK-and-2-others-v-Türkiye-Intervention_A19.pdf

²⁷ Bu istatistikler Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu'nun Faaliyet Raporu'ndan alınmış olup, 14 Haziran 2019 tarihi itibarıyla mevcut durumu yansıtmaktadır: 14 Haziran 2019. https://soe.tccb.gov.tr/Docs/OHAL_Report_2019.pdf

²⁸ Uluslararası Af Örgütü, *Dönüşü Olmayan İhraçlar? Türkiye'de Kamudan İhraç Edilenler İçin Etkin Çözüm Yok*, Ekim 2018.

²⁹ 7145 sayılı Kanun, Madde 26.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ

Olağanüstü hal uygulaması esnasında toplam 1727 dernek ve vakıf ile 170 medya kuruluşu kanun hükmünde kararnamele marifetiyle kapatıldı. Kapatılan bu kurumlardan bir kısmı ilerleyen dönemlerde çıkarılan kararnemelerle yeniden açılabilir de, büyük çoğunluğu bu raporun kaleme alındığı tarih itibarıyla halen kapalıydı.³⁰ Kapatılan kurum ve medya kuruluşları yeniden faaliyete geçmek için mahkemelere başvuramıyorlar; zira kendilerinden, ilk olarak, etkisiz olan Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu'na başvurmaları bekleniyor. Bu kurumların birçoğunun da sahip olduğu önemli ölçüdeki malvarlığına hükümet tarafından el konuldu.

Türkiye'de Ceza Kanunu'nda yer verilen bazı hükümler, ifade özgürlüğünü, uluslararası hukuk standartlarınca izin verilmeyen bir şekilde doğrudan sınırlıyor. Bu hükümler arasında aşağıdakiler yer alıyor:

- “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını” alenen aşağılamayı suç sayan 301. Madde,
- Halkı askerlikten soğutmayı suç sayan 318. Madde,
- Suç teşkil eden bir fiili teşvik etmeyi suç olarak düzenlemek gibi meşru bir amacı aşarak, bir suçu veya suçluyu övmeyi suç sayan 215. Madde,³¹
- “Halkın belli bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına alenen aşağılamayı” suç sayan 216/2 Madde,
- “Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılamayı” suç sayan 216/3 madde ve
- “Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldırıyı” suç sayan 125. Madde.

Türk Ceza Kanunu'ndaki bu maddeler sıklıkla barışçıl bir şekilde ifade edilen muhalif görüşleri, askerlik hizmetinde vicdani ret hakkına dair sokak protestolarında ya da gazetelerde dile getirilen kamusal desteği, baskın inanç ve güç yapılarına ilişkin eleştirileri ve siyasiler ve diğer kamu görevlilerinin fiilleri konusunda yapılan eleştirileri kovuşturmak ve cezalandırmak için kullanılıyor. Dolayısıyla bu hükümler tümüyle ilga edilmelidir.

Diğer yasal düzenlemeler de son derece geniş bir biçimde kaleme alındıklarından kötüye kullanılmaya oldukça elverişli ve uygulamaları da ifade özgürlüğünü başka türlü mümkün olmayacak bir şekilde sınırlıyor. Örneğin Terörle Mücadele Kanunu'nun sırasıyla “terör örgütlerinin bildiri ya da açıklamalarını basmayı ya da yayımlamayı” ve “terör örgütünün propagandasını yapmayı” suç sayan 6/2 ve 7/2 maddelerinde oldukça muğlak bir şekilde kaleme alınmış olan cebir ve tehdit kavramları, bu kavramların şiddetle nasıl ilişkilendirilebileceğine dair herhangi bir açıklama olmaksızın kullanılıyor. Bu sayede de Kanun'un 6/2 maddesi, şiddete teşvik edici bir nitelikte olmayan açıklamaları yayımlayan kişilerin; 7/2 maddesi ise yine şiddete teşvik olarak sayılmayacak açıklamalar ile barışçıl gösterilere ya da benzeri etkinliklere katılanların yargılanmalarına olanak veriyor.

Temmuz 2018 tarihinde kabul edilen ve olağanüstü halin kaldırılmasından sonra da terör örgütlerine karşı etkili bir şekilde mücadele edilmesini sağlama amacıyla çıkarıldığı ifade edilen 7145 sayılı Kanun ile, Türkiye mevzuatında seyahat hürriyeti ve barışçıl gösterileri sınırlayan birtakım düzenlemeler getirildi. 7145 sayılı Kanun'un 8'inci maddesi değiştirilen Gösteri ve Toplantı Yürüyüşleri Kanunu'nun 6/2 maddesiyle barışçıl gösterilerin nerelerde yapılabileceğine dair sınırlamaların kapsamı genişletildi. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 6'ncı maddesi, zaten barışçıl toplantı ve

³⁰ Sonradan çıkarılan kanun hükmünde kararnemelerle 208 dernek ve vakıf ile 21 medya kuruluşu (haber ajansı, televizyon kanalı, radyo kanalı, gazete, dergi ve yayın-dağıtım evi) yeniden açılırken, kalan 1519 dernek ve vakıfla 149 medya kuruluşu halen kapalı. Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu, kapatılmaları ilgili olarak yapılan 90 başvuruda karar verdi. Ancak Uluslararası Af Örgütü'nün, bu kararların sonuçları ya da dernek, vakıf veya medya kuruluşları hakkında mı yoksa diğer özel kurumlar hakkında mı olup olmadıklarına dair bir bilgisi bulunmuyor.

³¹ Türk Ceza Kanunu'nun 217'inci maddesi suç teşkil eden bir fiilin işlenmesini tahrik etmeyi ayrı olarak bir suç saymaktadır. Uluslararası Af Örgütü, her ne kadar Türk Ceza Kanunu'nun 215'inci maddesinde, bu maddede düzenlenen suçu işleyen kimsenin “işlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu bir suçtan dolayı bir kişiyi alenen övmesinin kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması” halinde iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilse de hükmün lafzının, istismar edilmeye açık bir şekilde ziyadesiyle geniş olduğu kanaatindedir.

yürüyüşlerin nelerde yapılabileceğine ilişkin olarak kısıtlayıcı bir düzenlemeydi ve yapılan değişiklikle birlikte, mevcut mülhazalara bir de bu tür etkinliklerin vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak yerlerde yapılabileceği şeklinde bir diğer muğlak bir şart eklendi.³²

7145 sayılı Kanun, ilaveten, valilerin, yönetiminden sorumlu oldukları il sınırları içinde ve “kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da bozulacağına ilişkin ciddi belirtilerin bulunduğu hallerde”³³ seyahat hürriyetini sınırlama yetkilerini daha da genişletti. Söz konusu değişiklik uyarınca valiler, on beş güne kadar ildeki belirli yerlere girişi ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler için sınırlayabiliyor ve herhangi bir kimsenin belli yerlerde veya saatlerde bulunmalarını düzenleyebiliyorlar.

100'den fazla gazeteci ve diğer medya çalışanı da ya tutuklu olarak yargılanmaları ya da hüküm giymiş olmaları nedeniyle cezaevinde kalmaya devam ediyor.³⁴ Barışçıl gazetecilik faaliyetleri sanki bir suçmuşçasına sunulan ve terörle mücadele kanunları uyarınca haklarında soruşturma ya da kovuşturma başlatılan kişilerden bazıları, mahkûm edilerek iki buçuk yıl ila on yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldı. Bu kişiler arasında *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerinin yöneticileri ve bu gazetelerde çalışan gazeteciler de yer alıyor.³⁵ Ceza soruşturmaları, gözaltı, uzun süreli tutukluluk, kovuşturmalar ve hapis cezası tehdidi basın üzerinde caydırıcı bir etki yaratıyor ve son bağımsız medya grubu olan *Doğan* grubunun Mart 2018 tarihinde, hükümetle yakın iş ilişkileri olduğu bilinen bir topluluğa satılmasının ardından ana akım medyanın ezici çoğunluğu hükümeti destekleyici haberler yapıyor.

2018 ve 2019 yıllarında, bazı valilikler, şimdilerde artık kanunlaştırılan ve barışçıl gösterileri sınırlamak için getirilen bir dizi olağanüstü yetkilerini kullanmaya da devam ettiler. Ankara Valiliği tarafından Kasım 2017 tarihinde tüm LGBTİ etkinliklerine getirilen genel ve süresiz yasak, ancak Nisan 2019'da verilen bir mahkeme kararı sayesinde kaldırılabilir. Mayıs 2019'da yine Ankara'da bulunan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde öğrenciler tarafından gerçekleştirilen onur yürüyüşüne polis gereksiz ve aşırı güç kullanarak müdahalede bulundu. İzmir, Antalya ve Mersin valilikleri de Haziran 2019 tarihinde onur haftası etkinliklerinin önlenmesi amacıyla genel nitelikli yasaklamalar getirdiler. İstanbul'daki onur yürüyüşü ise bu sene fasılasız olarak beşinci kez yasaklandı.³⁶

Genel nitelikli yasaklamalar, Kasım 2018'den beri açlık grevinde olan kişilerle dayanışma amacıyla yapılan gösterilere de getirildi.³⁷ Kocaeli Valiliği, 22 Nisan'da internet sayfası üzerinden yaptığı duyuruda, 22 Nisan ve 6 Mayıs tarihleri arasında Kocaeli il sınırları içinde açlık grevleri ile ilgili her türlü gösteri ve yürüyüşün, 22 Nisan 2019 tarihli Valilik Makamı Olur Emri ile yasaklandığını ilan etti. Bu yasak, 6 Mayıs 2019 tarihinde alınan yeni bir kararla 21 Mayıs'a kadar uzatıldı.³⁸

³² 7145 sayılı Kanun'la değiştirilen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 6/2 maddesi şu şekildedir: “İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayiş bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak şekilde ve 22nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikaların ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir.”

³³ 5542 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11'inci maddesinde değişiklik yapan 7145 sayılı Kanun'un 1'inci maddesi.

³⁴ 2019 yılının ilk çeyreğini kapsayan Bia Medya Gözlem Raporu'nda, 41'i hükümlü, 30'u halen yargılanan, 22'si istinaf aşamasında ve 13'ü soruşturma aşamasında olmak üzere toplam 106 gazetecinin hapiste olduğu ifade ediliyor.

³⁵ Bkz: Uluslararası Af Örgütü basın açıklamaları, *Türkiye: Türkiye, gazeteciler için bir zindana dönüştü*, 3 Mayıs 2018; *Türkiye: Zaman gazetesinin altı yazarının mahkûmiyet kararı, “hâlihazırda harap olmuş medya üzerinden daha da büyük bir şok dalgası demek”*, 6 Temmuz 2018; *Türkiye: Mahkemeler basın özgürlüğünü bastırmak için kullanılıyor*, 19 Şubat 2019; *Türkiye: Basın özgürlüğünü savundukları için yargılanan hak savunucuları beraat ettirilmeli*, 15 Temmuz 2019.

³⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Ek Bilgi: Yetkililer Onur Yürüyüşlerini Hukuka Aykırı Olarak Kısıtlıyor*, 16 Temmuz 2019: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/0713/2019/en/>

³⁷ Türkiye'de binlerce tutuklu ve hükümlü, silahlı Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) cezaevindeki lideri Abdullah Öcalan'ın avukatları ve aile bireyleri ile düzenli bir biçimde görüşebilmesi talebiyle Kasım 2018 tarihinde açlık grevine başladı. Açlık grevleri, Abdullah Öcalan'ın, neredeyse sekiz yıl süren bir kısıtlamanın ardından nihayet 2 ve 22 Mayıs tarihlerinde avukatlarıyla görüşebilmesinin ardından 26 Mayıs'ta sona erdi.

³⁸ 6 Mayıs 2019 tarih ve 1227 sayılı Valilik Makamı Olur Emri: <http://www.kocaeli.gov.tr/basin-duyurusu---06052019>

1990'lı yılların ortalarından beri, zorla kaybedilen kişileri anmak için Galatasaray Meydanı'nda haftalık olarak toplanan bir grup olan "Cumartesi Anneleri'nin" ³⁹ barışçıl toplanmaları ise Ağustos 2018 tarihinden itibaren yasaklanmış durumda. Bu grubun gereksiz ve aşırı güç kullanılarak meydandan uzaklaştırılmasının ardından, söz konusu yerdeki tüm gösterilere genel bir yasak getirildi.

İstanbul'un yeni havalimanının şantiyesindeki kötü çalışma ve yaşam koşulları ile bazıları da ölümlerle sonuçlanan yüksek sayıdaki iş kazalarını protesto eden yüzlerce inşaat çalışanı ve beş sendika temsilcisi Eylül 2018'de topluca gözaltına alındı.⁴⁰ 60'dan fazla çalışan gösterilere katıldıkları gerekçesiyle yargılanıyorlar ve bu kişilerden 31'i de görülen ilk duruşmada serbest bırakılıncaya kadar yaklaşık iki ay boyunca tutuklu kaldı.⁴¹

Üniversite öğrencileri de yalnızca barışçıl gösterilere katılmaları ya da eleştirel sosyal medya paylaşımları yapmaları nedeniyle hedef alınmaya ve yargılanmaya devam etti.⁴²

Açlık grevinde olan mahpuslar ve diğerleri de yine yalnızca barışçıl gösteride bulunmalarından ötürü yargılanıyor. İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi, 26 Şubat 2019 tarihinde, Maltepe 2 No'lu L Tipi cezaevindeki 25 kişi ve Maltepe 1 No'lu L Tipi Cezaevi'ndeki 1 kişi hakkında, açlık grevleri yoluyla "terör örgütü propagandası yapmak" ve "terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmek" suçlamasıyla hazırlanan iddianameyi kabul etti. Bu kişilerin yargılanması da halen devam ediyor.

Benzer bir biçimde, açlık grevinde olan kişilerin akrabaları da dâhil olmak üzere 80 kadar kişi de 17 Kasım 2018 tarihinden bu yana, açlık grevindeki mahpuslarla dayanışma amacıyla Halkların Demokratik Partisi (HDP) Diyarbakır İl Başkanlığı'nda iki ya da üç gün süreyle açlık grevine girdikleri gerekçesiyle Diyarbakır 11. Ağır Ceza Mahkemesi'nde "terör örgütü propaganda yapma" suçlamasıyla kovuşturuluyorlar.⁴³

Yine 10 Mayıs 2019 tarihinde İstanbul'da Sirkeci semtindeki dayanışma gösterilerini haberleştiren gazeteci Zeynep Kuray ile Bakırköy Kadın Cezaevi önündeki bir başka gösteriyi haberleştiren gazeteci İrfan Tunççelik, bazı göstericilerle birlikte gözaltına alındılar. Gazeteciler 13 Mayıs'ta adli kontrol şartıyla tutuksuz yargılanmak üzere İstanbul'daki bir mahkeme tarafından serbest bırakıldı.

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE İDDİALARI

2016 yılındaki başarısız darbe girişiminin ardından, 50.000'den fazla insan gözaltına alındı. Uluslararası Af Örgütü, gözaltına alınan kişilerden bazılarının resmi ve gayri resmî alıkonulma yerlerinde tecavüz de dâhil olmak üzere işkenceye ve diğer kötü muamelelere uğradığına dair inandırıcı kanıtlar topladı.⁴⁴ Bu ihlaller, kısmen polisteki azami gözaltı süresi ve avukata erişim gibi gözaltında tutulan kişileri işkence ve kötü muameleden koruyan temel usul güvencelerinin askıya alınmasına neden olan ve olağanüstü hal döneminde getirilen yasal düzenlemeler neticesinde meydana gelebildi.

³⁹ Ağırlıklı olarak zorla kaybedilen kişilerin kadın akrabalarından oluşan grup, 25 Ağustos 2018'de polislin göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su ile gerçekleştirdiği müdahale sonucunda dağılmak zorunda kalmıştı.

⁴⁰ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Protesto yapan inşaat işçilerinin gözaltına alınması meşru protesto hakkını bastırma girişimidir*, 19 Eylül 2018, ve *Türkiye'de havalimanı inşaat alanındaki çalışma koşullarını protesto etmeleri nedeniyle tutuklanan işçiler serbest bırakılmalıdır*, 5 Aralık 2018.

⁴¹ Toplam 61 sanığın bulunduğu yargılama halen sürüyor ve bir sonraki duruşma 27 Kasım'da görülecek.

⁴² Bu kişiler arasında Türkiye'nin Suriye'deki Afrin'de gerçekleştirdiği askerî harekâtı barışçıl bir biçimde protesto eden 30 Boğaziçi Üniversitesi öğrencisi, üniversitenin mezuniyet töreninde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bir karikatürünü gösteren pankart taşıdıkları için "Cumhurbaşkanına hakaretle" suçlanan dört öğrenci ve yine gazetecilik hakkındaki bir sosyal medya gönderisinden ötürü aynı suçlamayla karşılaşan Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden bir öğrenci de yer alıyor.

⁴³ Uluslararası Af Örgütü'ne bildirilen birleştirilen dosyaların esas numaraları 2019/96 ve 2019/100'dür.

⁴⁴ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Gündemdeki işkence iddialarına yönelik bağımsız gözlemcilerin gözaltına tutulan insanlara erişimlerine izin verilmeli*, 24 Temmuz 2016.

Uluslararası Af Örgütü'ne ayrıca daha yeni tarihli işkence vakalarına dair inandırıcı iddialar da bildirildi. Türkiye'nin doğusundaki Urfa ilinde, Mayıs 2019'da güvenlik güçleri ve silahlı PKK⁴⁵ arasındaki silahlı çatışmanın ardından gözaltına alınan erkek ve kadınlar, avukatları aracılığıyla, cinsel organlarına elektrik verilmesini içeren işkenceye uğradıklarını iddia etti.⁴⁶ Avukatlar, Mayıs 2019 tarihinde "terör örgütüne üye olma, nitelikli dolandırıcılık ve terör amaçlı sahtecilik" suçlamalarıyla ilgili olan Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde gözaltında tutulan eski Dışişleri Bakanlığı çalışanlarından en azından bazılarının tamamen çıplak olacak şekilde soyulduklarını ve jop ile tecavüz edilmekle tehdit edildiklerini iddia etti.⁴⁷ Her iki vakada da avukatlar, müvekkillerinin doktorla mahrem bir biçimde danışmalarına olanak verilmediğini bildirdi.

⁴⁵ Kürdistan İşçi Partisi.

⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Acil Eylem: Onlarca Kişi Gözaltında İşkence Görme Riski Altında*, 24 Mayıs 2019. Ayrıca bkz: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV), *18 Mayıs'tan bu yana Şanlıurfa Hak İhlalleri Ön Raporu: 18 Mayıs*, 31 Mayıs 2019: <http://www.tohav.org/sanliurfa-hak-ihlalleri-on-raporu> ve Urfa Barosu, *Halfeti Olayları Raporu*, 3 Haziran 2019: <http://www.sanliurfabarusu.org.tr/Detay.aspx?ID=119155>.

⁴⁷ Ankara Barosu'nun işkence iddialarına ilişkin basın açıklaması için, bkz: http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?BASIN_ACIKLAMASI&=3099

İNCELEMeye KOnU OLAN DEVLETE TAVSİYELER

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ TÜRKİYE HÜKÜMETİ'NE ŞU ÇAĞRILARDA BULUNMAKTADIR:

YARGI BAĞIMSIZLIĞI, KEYFİ ALIKOYMALAR VE KOVUŞTURMALARIN KÖTÜYE KULLANILMASI

- Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı hem mevzuat düzeyinde hem de uygulamada güvence altına alınmalıdır.
- 7145 sayılı Kanun'un seyahat hürriyeti ve barışçıl gösteri haklarını kısıtlayan 1 ve 8'inci maddeleri, "terörle" ilgili suçlardan şüpheli olan kişilerin polisteki gözaltı süresini uzatan 13'üncü maddesi ve yargı da dâhil olmak üzere kamu sektöründeki keyfi ihraçları üç yıllık bir süreliğine yeniden imkân sağlayan 26'ıncı maddesi de dâhil olmak üzere insan haklarını keyfi olarak sınırlayan tüm olağanüstü hal tedbirleri ve diğer yasal düzenlemeler ilga edilmelidir.
- Terörle Mücadele Kanunu'nun "terörizm" tanımı içeren 1'inci maddesi ile "terör suçlusu" tanımını içeren 2'inci maddesi, uluslararası insan hakları hukuku ve standartları ile uyumlu olacak şekilde değiştirilmelidir.⁴⁸
- Suç teşkil eden bir fiilin işlendiğine dair herhangi bir inandırıcı delil bulunmaksızın uzun süreli tutuklu yargılama uygulamasına son verilmeli ve tüm alıkoymaların düzenli olarak sivil, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından denetlenmesi ve alıkonulan kişilerin, haklarındaki alıkoyma kararlarına etkili bir biçimde itiraz edebilmeleri için avukata ve yeterli bilgiye erişimleri güvence altına alınmalıdır.
- "Gezi Parkı Davası" olarak nitelendirilen davadaki sivil toplum lideri Osman Kavala ve diğer kişiler ile Taner Kılıç ve kendisi ile birlikte yargılanan diğer insan hakları savunucuları da dâhil olmak üzere insan hakları savunucularının ve barışçıl aktivistlerin uydurma suçlamalarla keyfi olarak yargılanmalarına son verilmelidir.

KAMU GÖREVİNDEN DOĞRUDAN İHRAÇLAR VE ETKİLİ BİR HUKUK YOLUNUN BULUNMAYIŞI

- Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleriyle keyfi olarak ihraç edilen kamu çalışanları görevlerine iade edilmelidir.
- Hizmet kusuru ya da görevi suiistimali bulunduğu veyahut bir suç işlediğine dair hakkında makul şüpheler bulunan kişilerin görevden alınmalarına dair her türlü karar yalnızca tüm usul güvencelerini de içeren olağan disiplin süreci çerçevesinde alınmalıdır.
- Görevden uzaklaştırma ya da görevden çıkarma ile sonuçlanan her türlü disiplin sürecinin, özellikle de çalışma hakkı, seyahat hürriyeti, sağlık, barınma ve yeterli düzeyde yaşama standardı hakkı olmak üzere insan haklarından yararlanılmasına mâni olma sonucunu doğurmaması sağlanmalıdır.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ

- Keyfi olarak kapatılan sivil toplum örgütleri ve medya kuruluşlarının yeniden açılmalarına olanak sağlanmalı ve el konulan varlıklarını kendilerine iade edilmelidir.
- Basın kuruluşlarına dair bir kapatma kararı ya da bu kuruluşlara getirilebilecek diğer kısıtlamaların Türkiye'nin ifade özgürlüğüne saygı duyma yükümlülüğü ile uyumlu olması ve bu türden kararlara karşı bağımsız ve tarafsız

⁴⁸ Bu hükümler ile ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl toplanma hürriyeti ile tavsiyelerde yer verilen hükümlerin analizi için, bkz: Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye, İfade Özgürlüğünün Tam Zamanı*, 27 Mart 2013 (Endeks: EUR 44/001/2013): <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/001/2013/en/>

bir mahkemede itiraz yolunun açık olması sağlanmalıdır.

- Kişilerin barışçıl bir biçimde toplanabilmeleri ve gösteri yapabilmeleri güvence altına alınmalı ve ülkedeki LGBTI etkinlikleri, “Cumartesi Anneleri” ve diğer barışçıl gösterilere mükerrer bir şekilde uygulanan yasaklar kaldırılmalıdır.
- Hâlihazırda yargılanan yeni İstanbul Havalimanı işçileri de dâhil olmak üzere kişilerin ya da grupların barışçıl gösteri yapma haklarını kullanmaları nedeniyle yargılanmalarına son verilmelidir.
- Türk Ceza Kanunu’nun Türk milletini aşağılamayı konu alan 301’inci maddesi, halkı askerlikten soğutmayı konu alan 318’inci maddesi, suç ya da suçlunun övülmesini konu alan 215’inci maddesi ve hakaretle ilgili 125’inci maddesi kaldırılmalıdır.
- Türk Ceza Kanunu’nun suç işleme amacıyla örgüt kurulmasını düzenleyen 220’inci maddesinin 6’ıncı ve 7’inci fıkraları, silahlı bir örgütün yardımın ne zaman suç teşkil edeceğine dair net bir kıtas belirlenmesi suretiyle değiştirilmeli ya da kaldırılmalıdır. Bu yönde yapılabilecek bir değişiklik aynı zamanda böylesi bir yardımın uluslararası alanda da tanımlanmış bir suç teşkil etmesi gerektiğini içermeli ve yardımın, hangi hallerde doğrudan bir suçun planlaması veya işlenmesiyle ilişkili olacağını da ortaya koymalıdır.
- Yalnızca barışçıl bir şekilde gazetecilik görevini yapmalarından ötürü tutuklanan gazeteciler ve medya çalışanları serbest bırakılmalı ve haklarındaki tüm suçlamalar düşürülmelidir. Barışçıl bir biçimde görüşlerini dile getiren gazeteciler, medya çalışanları ve diğer kişilerin de tutuklanmalarına ve yargılanmalarına son verilmelidir.
- Terörle Mücadele Kanunu’nun terör örgütünün bildiri ya da açıklamalarını basmayı ya da yayımlamayı konu alan 6/2 maddesi ile terör örgütü propagandasının yapılmasını konu alan 7/2 maddeleri, açık ve tam bir şekilde ifade edilecek ve böylelikle de yalnızca görüşlerini barışçıl bir şekilde dile getiren kişilerin yargılanması için kullanılmamasını güvence altına alacak şekilde değiştirilmeli ya da ilga edilmelidir.
- Türk Ceza Kanunu’nun nefrete ya da düşmanlığa kışkırtmayı konu alan 216’ıncı maddesinin 2 ve 3’üncü fıkraları, artık yalnızca görüşlerini barışçıl bir şekilde dile getiren kişilerin yargılanması için kullanılmamasını sağlamak için ilga edilmelidir.

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE

- İşkence ve kötü muamele gördüğüne dair şikâyette bulunan herkesin tıbbi ve diğer türlü destek alması, tehdit ve tacize maruz kalmaması ve bu iddianın doğruluğunun ortaya konulması halinde kendilerine uluslararası standartlara uygun olarak giderim sağlanması güvence altına alınmalıdır.
- Kolluk kuvvetlerince gerçekleştirilen tüm işkence, kötü muamele ve diğer insan hakları ihlallerine dair iddia ve şikâyetlerin, ivedilikle, bağımsız, tarafsız ve kapsamlı bir şekilde soruşturulacağı etkili ve bağımsız bir şikâyet mekanizması tesis edilmelidir.
- Yeterli ve hukuka uygun delilin bulunduğu tüm hallerde, amir sorumluluğu bulunanlar da dâhil olmak üzere insan hakları ihlallerinden sorumlu olduğundan şüphelenen herkes adil yargılama standartlarına uygun olarak yargılanmalıdır.

EK

EK BİLGİ İÇİN BAŞVURULABİLECEK ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ BELGELERİ⁴⁹

Türkiye: Kötüleşen insan hakları ortamı İnsan Hakları Konseyi tarafından ele alınmalıdır – İnsan Hakları Konseyi'nin 36. Oturumu İçin Sunulan Yazılı Görüş Belgesi, 4 Eylül 2017, IOR 40/7043/2017

YARGI BAĞIMSIZLIĞI, KEYFİ ALIKOYMALAR VE KOVUŞTURMALARIN KÖTÜYE KULLANILMASI

Türkiye: İfade Özgürlüğünün Tam Zamanı, 27 Mart 2013, EUR 44/001/2013

Türkiye: Başarısız darbe girişimi sonrasında haklara saygı gösterilmeli, 16 Temmuz 2016, EUR 44/4463/2016

Türkiye: Sayılarla yaşanan baskılar: İstatistiklerle başarısız darbe girişiminin ardından gelen sert kötüye gidiş, 26 Temmuz 2016

Türkiye: İnsan haklarını ihlal eden OHAL KHK hükümleri kaldırılmalıdır, 19 Ekim 2016, EUR 44/5012/2016

Türkiye: 11 İnsan Hakları Savunucusunun Yargılanması, 20 Ekim 2017.

Türkiye: Fırtınaya Göğüs Germek: Türkiye'deki Korku İkliminde İnsan Haklarını Savunmak, 26 Nisan 2018, EUR 44/8200/2018

Türkiye: Tahliye edilen avukatlar için bir gün sonra verilen yeniden tutuklamaya yönelik karar, davanın siyasi olduğu iddialarını güçlendiriyor, 27 Eylül 2018, EUR 44/9149/2018

Türkiye: Avukatların mahkûm edilmesi hukuki temsiliyete ve adil yargılanmaya ağır bir darbe, 20 Mart 2019

Türkiye: Suç işlendiğine dair hiçbir delil sunulmayan Gezi Parkı davası düşürülmelidir, 21 Haziran 2019.

KAMU GÖREVİNDEN DOĞRUDAN İHRAÇLAR VE ETKİLİ BİR HUKUK YOLUNUN BULUNMAYIŞI

Türkiye: Gelecek Karanlık: Türkiye'de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar, 22 Mayıs 2017

Türkiye: Dönüşü Olmayan İhraçlar? Türkiye'de Kamudan İhraç Edilenler İçin Etkin Çözüm Yok, 25 Ekim 2018, EUR 44/9210/2018

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ VE BARIŞÇIL TOPLANMA HÜRRİYETİ

Türkiye: Özgür Gündem'in geçici olarak kapatılması basın özgürlüğüne yapılan en son darbe, 19 Ağustos 2016, EUR 44/4697/2016.

Acil Eylem: Türkiye: Basına yönelik büyük baskılar, 8 Kasım 2016, EUR 44/5112/2016

Acil Eylem: Türkiye: İlave bilgi: Türkiye yüzlerce STK'yı sürekli olarak kapattı, 23 Kasım 2016, EUR 44/5208/2016

Türkiye: Gazetecilik Suç Değildir: Türkiye'de Medya Özgürlüğü Üzerindeki Baskılar, 3 Mayıs 2017, EUR 44/6055/2017

Acil Eylem: Türkiye: Öğrenciler savaş karşıtı protestoları nedeniyle tutuklandı, 28 Mart 2018, EUR 44/8142/2018

Türkiye: Türkiye, gazeteciler için bir zindana dönüştü, 3 Mayıs 2018

Acil Eylem: Türkiye: Uyuşturucu madde kullanılmasını özendirme suçlamasından ötürü tutuklanan rapçi Sercan İpekçioğlu ("Ezhele"), 1 Haziran 2018, EUR 44/8512/2018

Türkiye: İstanbul Onur Yürüyüşüne hiçbir engellemeyle karşılaşmadan gerçekleştirilmelidir, 28 Haziran 2018, EUR 44/8693/2018

⁴⁹ Belgelerin tamamına Uluslararası Af Örgütü'nün internet sayfasından erişilebilir: amnesty.org

Türkiye: Zaman gazetesinin altı yazarının mahkûmiyet kararı, "hâlihazırda harap olmuş medya üzerinden daha da büyük bir şok dalgası demek", 6 Temmuz 2018

Türkiye: Yetkililer, İstanbul'da her hafta toplanan kayıp yakınlarının barış protesto hakkını güvence altına almalı, 29 Ağustos 2018, EUR 44/9009/2018

Acil Eylem: Türkiye: Ek Bilgi: Cumhurbaşkanı'na hakaret ettikleri gerekçesiyle tutuklanan öğrenciler serbest bırakıldı, ancak halen yargılanıyorlar, 3 Eylül 2018, EUR 44/9025/2018

Türkiye: Protesto yapan inşaat işçilerinin gözaltına alınması meşru protesto hakkını bastırma girişimidir, 19 Eylül 2018

Türkiye: Sivil topluma yönelik baskılar, olağanüstü hal sona ermesine rağmen tüm şiddetiyle devam ediyor, 16 Kasım 2018, EUR 44/9419/2018

Türkiye'de havalimanı inşaat alanındaki çalışma koşullarını protesto etmeleri nedeniyle tutuklanan işçiler serbest bırakılmalıdır, 5 Aralık 2018

Türkiye: Mahkemeler basın özgürlüğünü bastırmak için kullanılıyor, 19 Şubat 2019

Türkiye: Barış bildirisini imzaladığı için bir akademisyenin cezaevine gönderilecek olması ifade özgürlüğü hakkının açık bir ihlalidir, 20 Nisan 2019, EUR 44/0290/2019

Türkiye: Basın özgürlüğünü savundukları için yargılanan hak savunucuları beraat ettirilmeli, 15 Temmuz 2019.

Acil Eylem: Türkiye: Ek Bilgi: Yetkililer Onur Yürüyüşlerini Hukuka Aykırı Olarak Kısıtlıyor, 16 Temmuz 2019, EUR 44/0713/2019

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE

Türkiye: Gündemdeki işkence iddialarına yönelik bağımsız gözlemcilerin gözaltına tutulan insanlara erişimlerine izin verilmeli, 24 Temmuz 2016

Acil Eylem: Türkiye: Türkiye yetkilileri, protestocu öğrencilere yönelik işkence iddialarını derhal soruşturmalı, 11 Haziran 2018, EUR 44/8567/2018

Acil Eylem: Türkiye: Onlarca Kişi Gözaltında İşkence Görme Riski Altında, 24 Mayıs 2019, EUR 44/0440/2019

**ULUSLARARASI AF ORGUTU
KÜRESEL BİR İNSAN HAKLARI
HAREKETİDİR. BİRİSİNE
ADALETSİZLİK YAPILDIĞINDA,
BU HEPİMİZİ İLGİLENDİRİR.**